UOT 338

Səmanur Asif qızı KƏRİMOVA
Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti
magistrant
karimovasemanur@mail.ru

Tərlan Növrəs oğlu NÖVRƏSLİ
Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti
"Turizm biznesi" kafedrasının dosenti
Novrasli22@gmail.com
https://doi.org/10.30546/4.71.73001.2025.002.014

AZAD OLUNMUŞ ƏRAZİLƏRDƏ İQTİSADİYYATIN VƏ BİOMÜXTƏLİFLİYİN BƏRPASI YOLLARI

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi – Azərbaycanın azad olunmuş ərazilərində iqtisadiyyatın və biomüxtəlifliyin bərpasının yollarını araşdırmaqdır. 2020-ci il Vətən müharibəsindən sonra bu ərazilərin bərpası həm iqtisadi, həm də ekoloji baxımdan böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Tədqiqatın metodologiyası – Məqalə hazırlanarkən müəlliflər elmi tədqiqat üsullarından, o cümlədən müşahidə, müqayisə, məntiqi ümumiləşdirmə, induksiya və deduksiya metodlarından faydalanmışdır. Həmçinin azad olunmuş ərazilərdə Azərbaycan dövlətinin iqtisadiyyatın formalaşdırılması siyasətinə strateji yanaşması tədqiqatın metodoloji əsasını təşkil edir.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, işğaldan azad edilmiş ərazilərdə iqtisadiyyatın və biomüxtəlifliyin bərpasına, ölkəmizdə ayrı-ayrı sahələrin daha da inkişaf etdirilməsi istiqamətində turizm sənayesinə verilən töhfələr, irəli sürülən təklif və tövsiyələr hazırlanaraq Qarabağ iqtisadi rayonunun bərpasına təkan verəcəkdir.

Tədqiqatın nəticələrinə dair onu qeyd etmək olar ki, Qarabağ iqtisadi rayonunda turizm sənayesi iqtisadi siyasətin prioritet sahələrindən biri kimi qəbul edilir, çünki turizm sahəsinin inkişafı və onun dayanıqlı fəaliyyət göstərməsi üçün regionun əlverişli təbii-coğrafi şəraiti vardır.

Tədqiqatın orijinallığı və elmi yeniliyi – Azərbaycanın bir sıra ərazilərinin uzun müddət işğal altında olması və 4 ildir ki, azad edilməsi səbəbilə bu mövzunun araşdırılması elmi yenilik hesab olunur.

Açar sözlər: Qarabağ, turizm, biomüxtəliflik, iqtisadiyyat, bərpa.

Giriş

İqtisadiyyatın aparıcı və ən dinamik sahələrindən biri olan turizm həm də sürətli inkişaf tempinə görə əsrin iqtisadi fenomeni hesab olunur. Bu gün turizmin davamlı inkişafını təmin etmək, müasir turist tələbatını ödəyə biləcək turizm məhsulunu formalaşdırmaq asudə vaxtın təşkilində göstərilən xidmətlərin keyfiyyətinin daimi olaraq artırılması şərti ilə mümkündür. Turmalın keyfiyyətinin yüksək səviyyədə olması turizm biznesinin inkişafı üçün lazım olan zəruri şərtdir.

Turizmin prioritet sahələri onunla əlaqəli bir çox sektorların mövcudluğuna görə dinamik və mürəkkəbdir. Bu amillər və sektorlar turizm təcrübəsinin təmin edilməsi və turizm bazarından gəlir əldə edilməsi ilə bağlıdır. Azad olunmuş ərazilərdə iqtisadiyyatın və biomüxtəlifliyin bərpası, regionun inkişafı və rəqabətqabiliyyətli turmalın istehsalı, dayanıqlı olması üçün kritik əhəmiyyət kəsb edir. Azad edilmiş Qarabağ torpaqları bütün imkanları ilə Azərbaycanın ən vacib regionlarından biridir.

Tarixə nəzər salsaq görərik ki, Qarabağ problemi təxminən iki əsr öncə Rusiya İmperiyası tərəfindən geostrateji səbəblərlə yaradılmışdır. 19-cu əsrin əvvəllərində indiki Ermənistan ərazisi və Qarabağa uyğun gələn torpaqlarda əsasən azərbaycanlılar olmaqla türk etnik qruplar üstünlük

təşkil edirdi. Erməni əhalisi isə azlıq təşkil edirdi. Erməni əhalinin böyük bir hissəsi Osmanlı İmperiyası və İran ərazilərində yaşayırdı. Qarabağ isə azərbaycanlıların qurduğu Qarabağ xanlığı idi. Rusiya İmperiyası Qafqazı işğal etdikdən sonra, bu ərazini idarə etməyi asanlaşdırmaq məqsədilə erməni əhalisinin artırılması siyasətini həyata keçirmişdir. Bu məqsədlə xüsusilə İran və Osmanlı İmperiyasının şərq bölgələrində yaşayan ermənilər Qafqaza köçürülmüşdür. Erməni əhalisinin bu bölgələrə yerləşdirilməsi ilə Qarabağdan müsəlman əhalinin bir hissəsi Azərbaycanın digər bölgələrinə və Osmanlı torpaqlarına köç etmişdir. Beləliklə, Rusiyanın Qafqaza erməni yerləşdirmə siyasəti bölgədə, xüsusilə Qarabağda etnik tərkibdə dəyişiklik yaratmışdır. Xüsusilə Balkan müharibələrindən sonra və Birinci Dünya müharibəsi zamanı Anadolu ermənilərinin təxminən 420.000 nəfəri Qafqaza köçürülmüşdür. Bu proses indiki Ermənistan ərazisində ermənilərin çoxluq təşkil etməsinə səbəb olmuşdur. Qarabağa ermənilərin köçürülməsi XX əsrin əvvəllərindən bu günə qədər Ermənistan və Azərbaycan arasında bəzən silahlı münaqişəyə qədər gedib çıxan dərin anlaşılmazlıq yaratmışdır. [6, səh.116-118]

Yeraltı və yerüstü sərvətlərlə zəngin olan Qarabağın turizm potensialı kifayət qədər genişdir. Burada turizmin bir çox növləri – ekoturizm, dağ turizmi, qış turizmi, ov turizmi, sağlamlıq turizminin inkişafı üçün bütün imkanlar mövcuddur. Bu proses işğaldan azad olunmuş torpaqlarımızın, müharibədən sonrakı bərpa dövründə milli rifahı artırmaqla yanaşı, təbii və antropogen resursların qorunması və biomüxtəlifliyin zənginləşdirilməsi məqsədini güdür. İqtisadiyyatın inkişafı üçün kənd təsərrüfatı, turizm və sənaye sahələrinin müasir standartlara uyğun bərpa etdirilməsi vacibdir. Eyni zamanda, ekosistemlərin bərpası, qorunması regionun ekologiyasının sağlamlığını təmin edəcək. Bu yanaşmalar iqtisadi inkişafla ekoloji dayanıqlılığı birləşdirərək, azad olunmuş ərazilərin uzunmüddətli inkişafına zəmin yaradır. Beləliklə, iqtisadiyyatın bərpası biomüxtəlifliyin artırılması ilə paralel şəkildə həyata keçirilməlidir. Bu bölgələrdə problemlərdən söhbət açsaq görərik ki, infrastrukturun bərpası müasir Azərbaycanın üzləşdiyi ən mühüm problemlərdən biridir. Bu ərazilər 30 il ərzində işğal altında qalmış, iqtisadi və sosial infrastruktur tamamilə məhv edilmiş və ciddi ziyan görmüşdür. 8 noyabr 2020-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin rəhbərliyi altında Müzəffər Ordumuz Şuşanı işğaldan azad edərək xalqımızı və bəşəriyyəti erməni faşizmindən xilas etdi. 8 noyabr ölkəmizdə “Zəfər günü” kimi təntənəylə qeyd edilir [1, səh.14].

İqtisadi qeyri-sabitliyə baxmayaraq, turizm sektoru cari tələb və təklif ehtiyaclarını effektiv şəkildə qarşılayaraq inkişaf etməyə davam edir. Turizmin planlaşdırılması bu elementləri tarazlaşdırmaq üçün bir mexanizm rolunu oynayır, bazar xüsusiyyətləri və tendensiyaları, eləcə də bazar tələblərinə cavab vermək üçün lazım olan planlaşdırma prosesləri haqqında anlayışımızı artırır. Qarabağ iqtisadi regionunda əsas prioritet sahələr turizmin inkişafını stimullaşdırmaq üçün əhəmiyyətli potensiala malikdir. Azərbaycanın qarşısında duran əsas məsələ bu ərazilərdə həyatı yenidən canlandırmaq və məcburi köçkünləri doğma yurdlarına qaytarmaqdır. Lakin bu proses bir sıra problemlər və təsirlərlə müşayiət olunur.

Kənd Təsərrüfatı Sektoruna Təsir. Turizmin inkişafı ilə paralel olaraq turizmin gəlir effektinin artması aqrar sektorda istehsalın keyfiyyətinin artmasına, standartlaşmanın təmin edilməsinə və ən əsası keyfiyyətli malların dəyərləndirilməsinə səbəb olur. Bundan əlavə, kənd təsərrüfatı fəaliyyəti ilə məşğul olanların alternativ yolları dəyərləndirərək turizmdən gəlir əldə etməsi mümkündür.

Yerli əhalinin kənd təsərrüfatı məhsullarına olan tələbi ilə yanaşı, daxili və xarici turizmin yaratdığı əlavə tələb və turizm mövsümündə qısamüddətli regional qiymət artımları kənd təsərrüfatı sektorunun ümumi gəlirlərini artırır. Turizmdə iaşə müəssisələrinin inkişafı, kənd təsərrüfatı məhsullarına olan tələbatı və aqrar sektorun ümumi gəlirlərini artırır. Kənd təsərrüfatı məhsullarına olan tələb birbaşa turizm malına olan xərclər ilə yanaşı, turizmdən gəlir əldə edənlərə dolayı yolla gəlir effekti yaradır [8]. Milli kənd təsərrüfatı məhsulları bazarında tələbin dəyişməsi müəyyən dərəcədə turizm tələbi ilə kompensasiya olunduğundan gəlir effekti gözləniləndən çox olur. Turistlərə istirahət imkanı yaradan yaşıl turizmdən gəlir əldə etmək üçün turizm bölgələrində

torpaq sahəsi olan bir çox fermerlər yay aylarında karvan və düşərgə əraziləri kimi boş torpaqlarını, yaylaqlarını və otlaqlarını turizmə açır. Bu sahələrin icarəyə verilməsi fermerə daha az xərc çəkərək ən gəlirli kənd təsərrüfatı istehsalından daha çox gəlir əldə etməyə imkan verir. Digər gəlir imkanı isə ferma turizminə tələbatın artması ilə təmin edilir. Köhnə və kənd tipli evlərin bir çox otağı turisti qonaqlamaq üçün imkan yaradır. Kənd ərazisinin bəsit yaşayış şəraiti və az bir məbləğ ilə turistin ehtiyaclarını qarşılaya bilmək üçün kənd evlərinin otaqlarının turist üçün qonaq otağına çevrilməsi həm kənd təsərrüfatının, həm də turistin cazibəsini və cəlbediciliyini artırır.

Turizmin yaratdığı məşğulluq imkanları ilə aqrar sektorda və ümumilikdə mövsümlərdən asılı olaraq istehsalda işçi qüvvəsinin zəif hərəkətliliyi nəticəsində yaranan mövsümi işsizliyi və boş işləmə qabiliyyətini azaltmaq mümkündür. Turizm mövsümündə yerli əhaliyə məşğulluq imkanlarının yaradılması mövsümi işsizliyi azaldır, kənd təsərrüfatı sahələrində ferma turizmi və düşərgələrində çalışanlara turizm xidmətlərinin göstərilməsi əlavə gəlir imkanı yaradır.

Turizmin kənd təsərrüfatı sektorunda verdiyi faydalarla yanaşı, müəyyən problemlər yaratdığı da görünür. Məsələn, kənd təsərrüfatı torpaqlarında daimi düşərgə və karvan obyektlərinin yaradılması becərilən torpaqların həcminin azalmasına, fermerlərin belə obyektlərin yaradılmasına sərmayə qoyması isə lazım olan alət, avadanlıq və avadanlıqlara ayırdıqları vəsaitin həcminin azalmasına səbəb olur. Lakin marjinal kənd təsərrüfatı sahələrinin turizm və rekreasiya üçün açılması faydalıdır, çünki bu ərazilərdə məhsuldar kənd təsərrüfatı fəaliyyəti həyata keçirmək mümkün deyil. Göstərilən hallar istisna olmaqla, turistlərin və rekreasiya iştirakçılarının kənd təsərrüfatı torpaqlarına faktiki tələbləri demək olar ki, yoxdur. Bu təcrübələrə baxmayaraq, iqtisadi səbəblərdən torpaqlarını turizmə açanların sayı çox azdır. Bu, turizm və kənd təsərrüfatının harmoniyada inkişaf etdirilməsinin və xüsusiyyətlərinə görə tarazlı inkişafın əldə edilməsinin çətinliyi ilə bağlıdır.

Sənaye sektoruna təsir. Turizm sektorunun sənaye sektoruna təsirini sənaye sektorunu üç qrupa bölmək yolu ilə araşdırmaq olar:

1 – Turizmin istehlak malları istehsal edən sənayelərə yüksək təsir göstərdiyi görülür. Qida və içki sənayesində istehsal olunan malların turistik ehtiyaclardan irəli gələn tələbata uyğunlaşması üçün turizm standartlarına uyğun olması üçün səylər göstərilsə də, istehsalın yalnız turistik istehlak üçün edildiyi çox vaxt müşahidə olunur. Eyni vəziyyət tütün məmulatları sənayesinə də aiddir. Toxuculuq və tikiş sənayesində ölkənin xüsusiyyətlərini əks etdirən və turistlərin diqqətini cəlb edən ixracyönümlü istehsal həyata keçirilir.

2 – Turizmin ara malı istehsal edən sənayelərə, xüsusən də dəri və dəri məmulatlarına və keramika sənayesinə təsir etdiyi görülür. Dəri və dəri məmulatları ixrac mənbəyi olduğu kimi, dəri tikiş məmulatlarının turistlərə satışı da əlavə ixracı artırmaq xüsusiyyətinə malikdir. Turizm obyektlərinə investisiyalarda keramika, şüşə, santexnika, dəmir-polad sənayesinə əlavə tələbat var.

3 – Turizm sənayesinin turmal istehsal edən sahələr üzərində təsiri kifayət qədər yüksəkdir. Yalnız nəqliyyat vasitələri istehsal edən sənayelərdə turizmin tələb etdiyi bəzi dəyişikliklər tətbiq edilə bilər. Məsələn, kruiz turizmində istifadə olunacaq gəminin inşasında və ya turlarda istifadə olunacaq yol nəqliyyat vasitələrinin tikintisində turist istehlakının xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq dəyişikliklər edilir. Turizmin inkişafı ilə paralel olaraq turizm investisiyalarının artırılması həm tikinti materialları sənayesində canlanmaya, həm də bu tikintilərdə çalışan kadrların gəlirlərinin artmasına səbəb olardı. Gəlirlərin yenidən xərclənməsi ilə yaranacaq əlavə tələbatın bir hissəsi sənaye sektorunda öz əksini tapacaq.

Sənaye sektorunda işçi qüvvəsindən asılı olduğuna görə sənaye inkişafı təkcə resurslar və istehsal amillərində rəqabəti artırmır, həm də turizm bölgələrində sənaye sektoru ilə turizm arasında hərəkətliliyi artırır. Sektorlar arasında birbaşa və dolayı əlaqələr mövcuddur, məsələn, sənaye inkişafının yaratdığı tələbatın artması bəzi sektorlarda əlavə məşğulluğun yaranmasına səbəb olur. Eyni zamanda, əlavə məşğulluq daha yüksək xərcləmə qabiliyyətini təmin edir ki, bu da turizm fəaliyyətlərini əks etdirir [7].

Sənayeləşmənin bəzi növləri turistlər üçün cəlbedicidir. Məsələn, Kornuoll və Devondakı

balıqçılıq çoxdan turistləri cəlb edir və 1970-ci ildə bir milyarddan çox insan Anqlesiyə Wylfa nüvə enerjisi mərkəzini görmək üçün gəldi və Beaumaris qəsrini görməkdən on dəfə çox tələbat yaratdı. Bundan əlavə, bir çox köhnə sənaye sahələri turistlərin diqqətini cəlb edir.

Turizmin sənaye sektoruna başqa bir təsiri də sənaye təşkilatlarının ətraf mühitin çirklənməsinin qarşısını almaq və təbii görünüşü korlamamaq üçün bəzi tədbirlər görməyə məcbur olmasıdır. Bu məqsədlə sənaye işlətmələrinin görünməz yerlərdə biznes qurmaq, enerjiötürücü xətlərini yerin altından keçirmək, yanacaq çənlərini yerə basdırmaq və meşə salmaqla obyektləri gizlətmək kimi təcrübələrinə tez-tez rast gəlinir. Ümumiyyətlə, turizm və sənaye sektorlarının bir-birinə təsir etməsi nəticəsində yaranan müsbət və mənfi nəticələr qiymətləndirilərkən subyektiv qiymətləndirmələr aparılır.

Böyük miqyaslı sənaye layihələrinin təsirlərinin hesablanması zamanı fayda-xərc təhlili əsasən istifadə olunur. Bir sənaye obyektinin təmin etdiyi sosial faydalar və onun bölgəyə gətirdiyi sosial xərclər araşdırılır və turizm baxımından nəticələr qiymətləndirilir. Ancaq fayda-xərc təhlilləri çox baha başa gəldiyi və vaxt itkisinə səbəb olduğu üçün ətraflı araşdırma aparıldığını söyləmək olmaz.

Xidmət sektoruna təsir. Turizmin inkişafı, bir bölgədə turistik fəaliyyət və investisiyaların artması, xidmət sektorunun əhəmiyyət qazanmasına və inkişafına səbəb olur [6, səh 232].

Xidmət istehsalının müəyyən meyar və xüsusiyyətləri ilə yanaşı, turistik xidmətlərdə axtarılan xüsusiyyətlər üçüncü istehsal sektorunda diferensiallaşmaya səbəb olur. Xidmət istehsalı olan turizmin inkişaf etməkdə olan ölkələrdə iqtisadi inkişafı reallaşdıran amillərdən biri kimi qəbul edilməsi onun xidmət sektoruna təsir etdiyini sübut edir. Bundan əlavə, işsizliyin qarşısını almaq və ya azaltmaq məqsədi daşıyan iqtisadi siyasətlər ümumiyyətlə əməktutumlu istehsal üsullarını qəbul etdiyi üçün turizm xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Turizm hərəkətləri bazar funksiyasını təkmilləşdirdiyindən, turizmin inkişafı və artan investisiyalar üçüncü istehsal sektoru üçün hərəkətverici funksiyaya nail olur. Beləliklə, üçüncü istehsal kompleksində ticarət, incəsənət və xidmət müəssisələrində keyfiyyət və kəmiyyət artımı bu müəssisələrin optimal ölçülərə çatmasına imkan verəcəkdir.

Bazar funksiyasını aktivləşdirərək turizmin üçüncü istehsal sektoruna təsirlərini aşağıdakı kimi sıralamaq olar:

1 – Cari istehlakla bağlı üçüncü istehsal sektorunu inkişaf etdirir (Çörək, ət, tərəvəz məhsulları, ərzaq məhsulları kimi);

2 – Avadanlıq sənəti ilə əlaqəli üçüncü istehsal sektorunu inkişaf etdirir (elektrik, rəssam, dəmirçi, inşaat işçisi kimi);

3 – Rahatlıqla bağlı üçüncü istehsal sektorunu inkişaf etdirir (moda evləri, idman ləvazimatları, parfümeriya, jurnalistlər, çiçəkçilər, şirniyyat mağazaları, çayxanalar kimi);

4 – Yardım və təhlükəsizlik xidmətləri ilə bağlı üçüncü istehsal sektorunu inkişaf etdirir. (Səhiyyə müəssisələri, banklar, sığorta, polis kimi);

5 – Lüks xidmətlərlə bağlı üçüncü istehsal sektorunu inkişaf etdirir (Zərgər, gecə klubları, sauna, bələdçi, monitorlar, antikvar mağazaları kimi).

Turizm sektorunda çalışan kadrlar peşəkar formalaşmalı olduğundan, sektorda işə götürüləcək kadrlara müəyyən bacarıq və təcrübənin verilməsi də xidmət sektorunda keyfiyyətin yüksəldilməsində rol oynayacaq. İşin xarakterindən asılı olaraq ixtisaslı, yarıixtisaslı və keyfiyyətsiz kadrların işə götürülməsi turizmin xüsusiyyətlərinə görə təlim fəaliyyətinə önəm verilməsini tələb edir. Müəyyən ixtisaslara malik kadrların məşğulluğunun artırılması xidmət sektorunun ümumi milli məhsula töhfəsini də artıracaq.

Məşğulluq və təhsil imkanları. Yerli əhalinin yenidən cəmiyyətə inteqrasiyası üçün iş imkanları və təhsil mühüm əhəmiyyət daşıyır. Məcburi köçkünlərin doğma yurdlarına qayıtdıqdan sonra dayanıqlı məşğulluq imkanları ilə təmin olunması onların iqtisadi və sosial həyatda iştirakını artıracaq. Yeni iş yerlərinin yaradılması, xüsusilə infrastruktur və kənd təsərrüfatı sektorlarında genişmiqyaslı məşğulluq imkanlarının təmin edilməsi insanların reinteqrasiyasını asanlaşdıracaq. Bundan əlavə, gənclərin təhsil imkanlarına çıxışı təmin edilməli və onların gələcək əmək bazarına

daxil olmasına şərait yaradılmalıdır.

Hökumət və beynəlxalq dəstək. Reinteqrasiya prosesinin uğurla həyata keçirilməsi üçün hökumət səyləri, beynəlxalq təşkilatların və donorların dəstəyi çox önəmlidir. Bu çərçivədə genişmiqyaslı layihələrin həyata keçirilməsi, maliyyə və texniki yardımın göstərilməsi lazımdır. BMT, Dünya Bankı və digər beynəlxalq qurumlar bu prosesdə mühüm rol oynaya bilərlər.

Mədəni irsin və milli kimliyin bərpası. İşğal dövründə dağıdılmış mədəni irs obyektlərinin bərpası da reinteqrasiya prosesinin bir hissəsidir. Bu ərazilərdəki məscidlər, muzeylər, tarixi abidələr və digər mədəni obyektlərin bərpası yalnız turizmi inkişaf etdirmək üçün deyil, həm də yerli əhalinin milli kimliyini və mədəni əlaqələrini yenidən qurmaq üçün vacibdir. Bu bərpa işləri, həmçinin mədəni və dini dəyərlərin dirçəlməsinə və birgəyaşayışın təşviqinə kömək edəcək

Nəticə

Dövlət və beynəlxalq təşkilatlarla birgə bərpa layihələrinin, biomüxtəlifliyin qorunması üçün ekosistemin bərpası proqramları, ekoloji tədbirlərin keçirilməsi, yerli əhalinin təhsil səviyyəsinin artırılması və mütəxəssislərin yetişdirilməsi, yeni kadr hazırlığı**,** iqtisadiyyatın bərpası üçün maliyyə dəstəyi və COP29 kimi tədbirlər də işğaldan azad edilmiş ərazilərdə biomüxtəlifliyin və iqtisadiyyatın bərpasına təkan verəcəkdir. Qarabağ iqtisadi rayonunda turizm sənayesi iqtisadi siyasətin prioritet sahələrindən biri kimi qəbul edilir. Çünki turizm sahəsinin inkişafı və onun dayanıqlı fəaliyyət göstərməsi üçün regionun əlverişli təbii-coğrafi şəraiti vardır. Buna görə də Qarabağ iqtisadi rayonunda prioritet turizm növləri tədqiq edilməli və turizm sənayesinin inkişafına təkan verən prioritetli, lakin ənənəvi turizm xidməti növlərinə qonaqpərvərlik, müalicə sağlamlıq turizmi və speleoturizmi, yeni və müasir turizm xidməti növlərinə animasiyalar və SMART turizmi bu regionda inkişaf etdirilməlidir. Bu platformada dövlət, özəl sektor və alimlərin birgə səyi sayəsində Dağlıq Qarabağın sıfırdan turizm potensialı işlənib hazırlanmalı, təbii və antropogen turizm resursları nəzərdən keçirilməlidir. Gələcəkdə bu sahələrin inkişafı turizm xidmətinin davamlı təminatçısı qismində çıxış edəcək. İşğaldan azad olunmuş ərazilərimizə yeni nəfəs, yeni həyat qayıdır. Vahid Azərbaycan dövləti inamla inkişaf edir və bərpa-quruculuq işləri həyata keçirilir.

ƏDƏBİYYAT

1. Aliyev, R. (2022). İqtisadi İslahatlar və İnkişaf. Bakı: Elm və Təhsil.
2. Huseynov, A. (2023).Ekoturizm və İqtisadiyyat.
3. Xalq qəzeti. (2020). İşğaldan azad edilmiş rayonların iqtisadi potensialı və inkişaf perspektivləri
4. Növrəsli T.N. Azərbaycan turizm potensialının iqtisadi inkişaf üçün töhfələri. "Beynəlxalq hüquq və inteqrasiya problemləri" elmi analitik jurnalı, Bakı 2013
5. Növrəsli T.N. Qarabağ iqtisadi rayonunda turizmin inkişafına təkan verən prioritetli sahələr. Elmi Tədqiqat beynəlxalq elmi jurnal. Cild: 2 Sayı: 4 "Azərbaycan" Nəşriyyatı. Bakı, 2022
6. Növresli, T. (2020) "Azerbaycan Turizm Potansiyelinin Kalkınma Amaçlı Değerlendirilmesi". Doktora Tezi. İzmir, "YÖK"
7. Timur, A. (1998) Turizm Ekonomisi. Ders Notu, İzmir
8. https://ourworldindata.org/biodiversity
9. https://physiology.az/az/news/613
10. https://eco.gov.az/az/nazirlik/xeber?newsID=15287

Саманур Асиф кызы Керимова
Азербайджанский Университет Туризма и Менеджмента
Магистрант
karimovasemanur@mail.ru

Тарлан Новрас оглу Новрасли
Азербайджанский Университет Туризма и Менеджмента
доцент кафедры “Туристического бизнеса”
Novrasli22@gmail.com

Пути восстановления экономики и биоразнообразия на освобожденных территориях

Резюме

Цель исследования. Основной целью данного исследования является изучение путей восстановления экономики и биоразнообразия на освобожденных территориях Азербайджана. Восстановление этих территорий после Отечественной войны 2020 года имеет большое значение как с экономической, так и с экологической точки зрения.

Методика исследования. При подготовке статьи авторы использовали методы научного исследования, в том числе наблюдение, сравнение, логическое обобщение, методы индукции и дедукции. Также методологической основой исследования является стратегический подход к политике формирования экономики Азербайджанского государства на освобожденных территориях.

Прикладное значение исследования заключается в том, что будет подготовлен вклад в сферу туризма в направлении дальнейшего развития отдельных направлений по восстановлению экономики и биоразнообразия на территориях, освобожденных от оккупации, предложения и рекомендации, которые будут стимулировать восстановление Карабахского экономического района.

Относительно результатов исследования можно отметить, что туристическая отрасль в Карабахском экономическом районе рассматривается как одно из приоритетных направлений экономической политики, поскольку в регионе имеются благоприятные природно-географические условия для развития туристической сферы и его устойчивая работа.

Оригинальность и научная новизна исследований. В связи с тем, что некоторые территории Азербайджана долгое время находились под оккупацией и были освобождены в течение 4 лет, исследование этой темы считается научной инновацией.

Ключевые слова: Карабах, туризм, биоразнообразие, экономика, восстановление.

Samanur Asif Karimova
Azerbaijan Tourism and Management University
Graduate student
karimovasemanur@mail.ru

Tarlan Novras Novrasli
Azerbaijan Tourism and Management University
Associate Professor of Tourism Business Department
Novrasli22@gmail.com

Economic and biodiversity recovery pathways in liberated areas

Summary

The purpose of the research is to investigate ways of restoring the economy and biodiversity in the liberated areas of Azerbaijan. After the 2020 Patriotic War, the restoration of these areas is

of great importance, both economically and ecologically.

Research methodology. While preparing the article, the authors benefited from scientific research methods, including observation, comparison, logical generalization, induction and deduction methods. Also, the strategic approach to the policy of the formation of the economy of the Azerbaijan state in the liberated territories forms the methodological basis of the research.

The applied importance of the research is that the contributions made to the tourism industry in the direction of the further development of individual areas in the restoration of the economy and biodiversity in the territories freed from occupation, proposals and recommendations will be prepared and will stimulate the restoration of the Karabakh economic region.

Regarding the ***results of the research,*** it can be noted that the tourism industry in the Karabakh economic region is considered as one of the priority areas of the economic policy, because the region has suitable natural and geographical conditions for the development of the tourism sector and its sustainable operation.

Originality and scientific novelty of the research. Due to the fact that some territories of Azerbaijan have been under occupation for a long time and have been liberated for 4 years, the investigation of this topic is considered a scientific innovation.

Key words: Karabakh, tourism, biodiversity, economy, restoration